

Zestiende jaargang mei 1980 nr. 5

panda

VROEGE NEUSHOORNS
IN EUROPA

OOSTERSCHELDE

OOSTVAARDERPLASSEN

Maandblad van het Wereld Natuur Fonds - Nederland

panda

Maandblad van het Wereld Natuur Fonds - Nederland

Panda is het officiële orgaan van de Stichting Het Wereld Natuur Fonds-Nederland, Nederlandse afdeling van The World Wildlife Fund. Het wordt gratis gezonden aan de donateurs.

Redactie

Adres: Wereld Natuur Fonds, postbus 7, 3700 AA Zeist
Leden: Bert Garthoff, N. F. Halbertsma, Dr. J. C. van Noordwijk-Van Veen, Dr. J. H. Westermann.

Kopij voor Panda dient uiterlijk op de eerste dag van de maand voorafgaande aan de maand van verschijnen op het redactie-adres aanwezig te zijn.

Kopij voor het 'Laatste Nieuws' uiterlijk op de zevende dag van de maand voorafgaande aan de maand van verschijnen, eveneens op bovenvermeld adres.

Adresveranderingen en klachten

Adresveranderingen en klachten over het niet ontvangen van Panda moeten worden gericht aan het Secretariaat. Adresveranderingen dient men tenminste zes weken te voren op te geven, onder vermelding van het administratienummer (vermeld op het adresstrookje).

Postzegels voor antwoord insluiten

Briefschrijvers worden vriendelijk verzocht bij correspondentie waarop antwoord wordt verwacht, de benodigde postzegels in te sluiten.

Secretariaat Wereld Natuur Fonds

Eerste Hogeweg 2a, Zeist (postadres: postbus 7, 3700 AA Zeist).
Telefoon: 03404-29324 (vier lijnen).
Postrekening 44466, Zeist.
Bank: Mees & Hope N.V., Utrecht, rekening 21.36.50.797.

Verzendhuis WNF

Postbus 140, 2170 AC Sassenheim; postrekening 30.19.487.

Donateurs

Donateur(trice) kan men worden door een jaarlijkse storting van (tenminste) f 20,- op postrekening 44466 ten name van het Wereld Natuur Fonds, Zeist. Donateur(trice) voor het leven wordt men door eenmaal (tenminste) f 500,- te betalen.

World Wildlife Rangers

Rangers zijn de junioren van het Wereld Natuur Fonds tot achttien jaar. Zij betalen f 17,50 per jaar en ontvangen elf maal per jaar het blad TamTam en zes maal per jaar de daarbij behorende bladen van het Ranger Weetboek.

Inlichtingen: World Wildlife Rangers, postbus 284, 3700 AG Zeist, tel. 03404-29314 (twee lijnen); postrekening 201120, Zeist.
Ranger-supporters (boven 18 jaar) betalen per jaar f 17,50 plus f 5,- (voor het Ranger Educatie Fonds), totaal f 22,50.

Vormgeving en druk

Bosch en Keuning nv, Baarn.

Inhoud

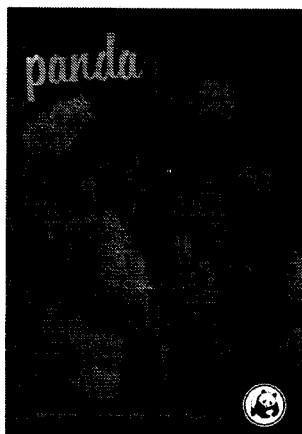
Vroege neushoorns levend in Europa	67
Oosterschelde, toekomstig Nationaal Zeepark	69
De Oostvaardersplassen	74
Geef het Przewalski-paard een kans	78
Boekbespreking	78
Boekaankondiging	79

Wervingsactie nieuwe donateurs

Eind april is in het kader van een donateurswervingsactie in samenwerking met Plusprojecten B.V. een mailing uitgegaan naar de abonnees van de dagbladen AD en NRC.

Waarschijnlijk hebben een aantal donateurs ook een brief ontvangen. Wij verzoeken hen vriendelijk deze brief te vernietigen aangezien het om administratieve redenen niet wenselijk is dat onze donateurs gebruik maken van de in de brief ingesloten machtigingskaarten.

Het WNF hoopt met deze wervingsactie het donateurs aantal sterk te vergroten!

BIJ DE VOOR- EN ACHTERPLAAT

Lente in zuid Limburg. Op de voorplaat het Savelsbos. Op de achterplaat een van de vele boomgaarden. Foto's Karel van Straaten. De kleurenlitho's werden door DSM te Heerlen ter beschikking gesteld.

De voorplaat van het vorige nummer van Panda toonde de met sneeuw bedekte top van de Kilimandjaro met op de voorgrond de Mawenzi in Tanzania en dus niet Mount Kenya zoals werd vermeld.

VROEGE NEUSHOORNS LEVEND IN EUROPA

door L. C. Rookmaker

De heer L. C. Rookmaker (Ommeren, Betuwe), doctoraal student aan de Universiteit van Utrecht, is al jarenlang bezig met het verzamelen van gegevens over de huidige neushoornsoorten.

Een der daaruit voortgevloeide artikelen wordt hierbij afgedrukt.

Er zijn tussen 1500 en 1800 acht neushoorns levend in Europa te zien geweest. Samen hebben ze ervoor gezorgd dat de imposante gepantserde gestalte van de Indische neushoorn bekend werd bij alle lagen van de Europese bevolking.

Neushoorns in Portugal en Spanje

Het leven van een in gevangenschap gehouden neushoorn ging zeker in die tijd niet over rozen, zoals uit het volgende mag blijken. Op 20 mei 1515 zette de eerste neushoorn sinds de tijd van de Romeinen zijn poten op Portugese bodem. Hij was een geschenk van een Indiase heerser aan Koning Emanuel I, die hem toevoegde aan zijn menagerie van olifanten en andere exoten. Een neushoorn, wat is dat, wat moet ik ermee? Dergelijke vragen zal de Portugese koning voorgelegd hebben aan zijn adviseurs, die echter in de bibliotheek alleen in de Natuurlijke Historie van de Romein Plinius wat gegevens konden vinden. Daar

In het kader van de actie Red de Neushoorn ditmaal een artikel over dit bijzondere dier in vroeger eeuwen.

De hier afgebeelde indische neushoorn gaf aanleiding tot diverse illustraties waarvan enkele zijn afgebeeld.

De actie Red de neushoorn zal ook de komende maanden onder de aandacht van vele Nederlanders blijven. Hopelijk zal het WNF nog vele giften ontvangen, opdat op zo kort mogelijke termijn de vele projecten in Afrika en Azië steun kunnen krijgen.

Steun de actie Red de Neushoorn! giro 44466. WNF. Zeist.

lazen ze onder meer dat de neushoorn een aartsvijand van de olifant dient te zijn. Zoiets is natuurlijk het proberen waard. Dit alternatieve stierengevecht vond plaats op zondag 3 juni 1515. De neushoorn werd door zijn Indiase oppasser de arena binnengeleid en een jonge olifant met zijn mahout betrad het strijdperk van de andere kant. Na enige aarzeling bij de twee traditionele rivalen, doet de neushoorn een stapje in de richting van de olifant. Beduusd door het gejuich van de toeschouwers, breekt die laatste door de omheining en vlucht naar zijn stal.

Een paar maanden later besloot Emanuel de dure neushoorn te schenken aan paus Leo X in Rome. In december 1515 verliet het dier Lissabon op weg naar zijn nieuwe bestemming. Voor de kust van Genua in Noord-Italië leed de boot waarop hij werd vervoerd schipbreuk. Dit zou te wijten geweest zijn aan een woedeuitbarsting van de geketende neushoorn; een storm is echter een waarschijnlijker verklaring. De traditie wil, dat de neushoorn is aangespoeld, werd opgezet en daarna zijn reis naar Rome toch heeft voltooid. Albrecht Dürer heeft dit exemplaar getekend en gegraveerd, naar een schets die hij van een Duitse koopman in Lissabon gekregen had. Die plaat is minstens twee eeuwen lang op alle mogelijke manieren gekopieerd en is zodoende al die tijd voor de meeste Europeanen het beeld van een neushoorn gebleven.

De tweede neushoorn kwam rond 1579 eveneens in Lissabon aan. Het Spaanse hof onder Philips II verbleef drie jaar in de Portugese hoofdstad nadat Spanje in 1580 Portugal had veroverd, waarna ze weer naar Madrid terugkeerde. De abada, zoals de neushoorn genoemd werd, reisde ook mee. Vincent le Blanc vertelt ons over een wat ongelukkig voorval: 'Omdat hij een karos met edelingen omgeworpen had, zonder dat er echter iemand gewond wierd, beval de koning dat men hem d'ogen uitsteeken, en de hoorn afsnijden zou.' De uitvoering van dat bevel leverde nogal wat moeilijkheden op. 'Een stout en dapper man, Casabuna genoemd, wapende zich met een bestendig borstharnas onder zijn kasak. Maar het beest trof hem zodanig dat het hem ruwelijk tegen de muur wierp, dat hij – ten neus en mont uitbloedende – als doot wechgedragen wierd.' Tenslotte werd de koninklijke order toch nog uitgevoerd. De abada was eind 1584 nog in leven, maar hij is waarschijnlijk niet veel later overleden.

Neushoorns in Londen

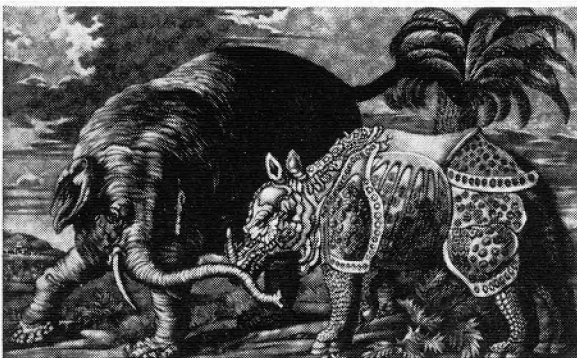
Men kon zich pas een eeuw later opnieuw verbazen over zo'n merkwaardig dier, dit maal in Londen. De koning van Gulkindall, ergens in India, gaf deze neushoorn in 1684 aan de Engelsen. De eigenaars probeerden eerst het dier per opbod te verkopen. Toen dat niet lukte, besloten ze het zelf maar aan het publiek ten toon te stellen. Voor twee shillings kon men zelfs een ritje op zijn rug maken. Al met al leverde dat zo'n 15 pond per dag op, voor die tijd zeker een behoorlijk bedrag. Deze eerste Londense neushoorn moet ongeveer eind 1686 gestorven zijn. Volgens een volkomen onbetrouwbare bron zou zijn dood het gevolg zijn geweest van de nieuwsgierigheid van enkele heren in Oxford. Om uit te maken hoe sterk een neushoornrug is, zouden zij zoveel zakken graan op hun slachtoffer gestapeld hebben totdat het onder de last bezweek. We zullen maar hopen dat dit inderdaad een fabeltje is. In 1739 kwam een tweede neushoorn naar Londen die waarschijnlijk maar erg kort in leven is gebleven. Over zijn bestaan is niet zoveel bekend. Hij is echter wel het onderwerp geweest van de eerste beschrijving van deze diersoort die ook voor de huidige wetenschap nog acceptabel is, van de Engelse arts James Parsons.

De 'Hollandse' neushoorn Clara

De volgende Europese rhinoceros staat bekend als de Leidse of liever Hollandse neushoorn, of gewoon als Clara. Haar geschiedenis (het was een wijfje) is lang en ingewikkeld, en kan daarom hier niet volledig uiteengezet worden. Ze werd in Assam gevangen als een kalf van een paar maanden oud, nadat haar moeder met pijlen was gedood. De Nederlandse kapitein Douwe Mout kocht deze neushoorn in Calcutta en nam haar mee naar Rotterdam, waar ze op 22 juli 1741 aanlegden. Op de Amsterdamse kermis van dat jaar baarde dit in ons land nog nimmer aanschouwde schepsel zo'n opzien, dat Douwe Mout besloot neushoorn-impresario te worden. Ongeveer in het mid-

De Londense neushoorn van 1684. ►

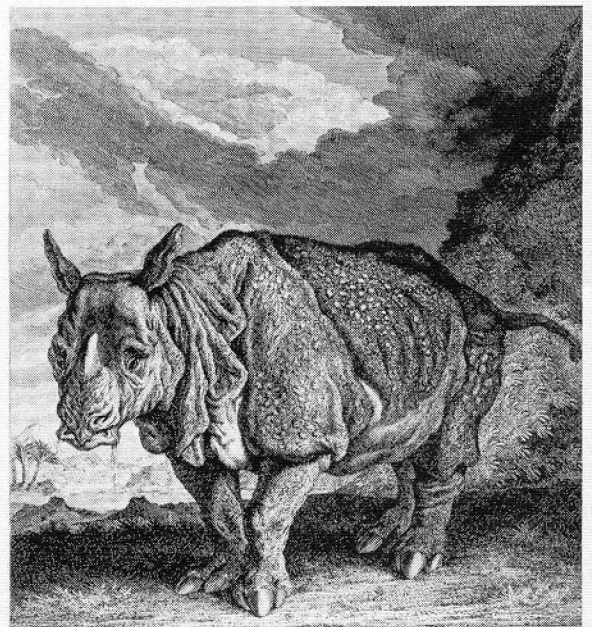
De neushoorn als aartsvijand van de olifant. Dit is één van de kopieën van Dürer's rhinoceros.

den van 1746 begonnen Clara en haar kapitein aan een lange avontuurlijke tocht langs vrijwel alle grote steden van westelijk Europa. Het vervoer vond plaats in een overdekte wagen die soms, als de wegen slecht waren, door niet minder dan 20 paarden werd getrokken. Overal zorgde Douwe Mout ervoor dat zijn aankomst door posters op de muren en door advertenties in de kranten van te voren werd aangekondigd. Er bleken genoeg mensen bereid het wonderdier te komen zien om de onderneming rendabel te maken. De neushoorn moet erg tam geweest zijn, want er zijn geen verhalen over moeilijkheden met haar temperament. Om het publiek te vermaken, kreeg zij soms een glas wijn te drinken, of werd haar rook in de neusgaten geblazen – dat wordt tenminste beweerd. Douwe Mout en de neushoorn zijn werkelijk overal geweest: Berlijn, Dresden, Parijs, Zürich, Wenen, Rome, Danzig en Londen, om maar een paar grote steden te noemen. Vele kunstenaars hebben van de toch wel unieke gelegenheid gebruik gemaakt om tekeningen, schilderijen of beeldjes van het dier te maken. Zo werd langzamerhand de voorstelling van Dürer door andere vervangen. Volgens een kopergravure uit Frankrijk zou Clara op 14 april 1758, 21 jaar oud, gestorven zijn in de Engelse hoofdstad. Vreemd genoeg is daarover in de Londense kranten niets te vinden. Veel later zal het in ieder geval niet geweest zijn. Het is trouwens al opmerkelijk genoeg dat het dier onder de toch verre van ideale omstandigheden zo lang in leven is gebleven.

De neushoorn in Versailles

De dierentuin van Versailles (bij Parijs) kreeg in 1770 de zesde neushoorn. Hij was een geschenk van een zekere Chevalier, een gouverneur van een Indiase handelspost, aan de Franse koning Louis XV. Het

dier kwam aan in de haven van Lorient in zuidelijk Bretagne, op 11 juni 1770. De voorbereidingen van de verdere tocht naar Parijs waren lang en zorgvuldig. Al die tijd bleef de neushoorn vastgeketend in een stal in de haven, onder de goede zorgen van twee slagers. Na veel wikken en wegen, besloot men het transport over land te laten plaatsvinden. Er werd derhalve een speciale wagen gebouwd, en drie mensen werden aangewezen voor de verzorging onderweg. Op 24 augustus 1770 vertrok de ongewone karavaan uit Lorient om op 11 september in Versailles aan te komen. De totale kosten van het vervoer en het levensonderhoud in Frankrijk waren toen gestegen tot 5388 livres, of wel meer dan het jaarloon van een havenmeester. De neushoorn werd werkelijk als een prins onthaald. In Versailles was intussen een speciaal verblijf met zwembad gebouwd. Het dier heeft daar de Franse revolutie van 1789 overleefd – tegen de woede en kracht van zo'n schepsel waren zelfs de revolutionai-

ren niet opgewassen. Hij verdronk tenslotte in zijn waterbad in juli 1793.

De laatste twee

Over de laatste twee 18de-eeuwse neushoorns in Europa kan ik kort zijn. Beide kwamen naar Londen in 1790 en 1799, en beide zijn slechts erg kort in leven gebleven. Alle tot nu toe genoemde dieren waren Indische neushoorns, van de soort dus die nu nog in verschillende reservaten in Assam en Nepal leeft. Door toedoen van de exemplaren die in gevangenschap Europa doorkruisten, was vooral deze soort goed bekend bij de geleerden (en het publiek) aan het eind van de 18de eeuw. Daarnaast hadden alleen wat niet al te duidelijke berichten over de Afrikaanse zwarte neushoorn Europa bereikt. De andere drie soorten moesten nog een paar jaar wachten op ontdekking. Ironisch genoeg, zijn juist dat de dieren die nu nog maar weinig in het wild te vinden zijn.

OOSTERSCHELDE, toekomstig Nationaal Zeepark?

door M. Bakker en Th. A. J. Vette

De Oosterschelde staat momenteel weer volop in de belangstelling. In dit stadium van de Oosterschelde-geschiedenis lijkt een belangenstrijd tussen de verschillende vormen van (mede)gebruik plaats te vinden. Met name de visserij en de recreatie claimen nu al een stuk van het bestaande natuurgebied, hetzij rechtstreeks, hetzij door het kiezen van locaties waarvan te voorspellen is dat ze een aantastende werking op het zogenaamde 'gespaarde' natuurgebied zullen hebben.

Bij deze strijd mag niet uit het oog worden verloren dat het van groot belang is een duidelijk beleid te voeren bij de inrichting van de Oosterschelde. De afzonderlijke verantwoordelijkheden van de verschillende bestuurslagen dienen daarbij duidelijk tot uitdrukking te komen en moeten niet in een onwerkbaar en onterecht compromis worden verwerkt. Er moet voor worden gewaakt dat het niet dezelfde kant op gaat als destijds bij het Grevelingenbekken. Daar bemoeiden veel instanties – gemeenten en de twee betrokken provincies – zich ieder op hun wijze met het te voeren beleid. Van een op elkaar afgestemde aanpak ten aanzien van het beleid kon in dat geval zeker niet worden gesproken.

Om bij de Oosterschelde tot een gecoördineerde aan-

Mw. M. Bakker is lid en Ir. Th. A. J. Vette is voorzitter van het bestuur van de Stichting Zeeuws Biologisch museum, Domburg. Het door hen geschreven artikel is overgenomen uit het augustus 1979-nummer van Zeeuws Nieuws Natuur, Landschap en Milieu (Oosterscheldennummer).

In het laatste nieuws van dit nummer van Panda is iets te lezen over de officiële aanbieding van het eerste Educatieve Oosterschelde bord.

pak te komen, dient men in de eerste plaats uit te gaan van het bestaande planologisch kader. In dit artikel zal een planologisch raamwerk worden aangegeven waarbinnen beleids- en beheerstechnische maatregelen mogelijk zijn. De bescherming van de natuurwaarden staat hierbij voorop. Bij een gedeeltelijke afsluiting van de Oosterschelde zal een deel van het waardevolle natuurgebied verloren gaan. Het uitgangspunt bij alle handelingen, die betrekking hebben op de Oosterschelde, zal de instandhouding en zo mogelijk optimalisering van de resterende waarden moeten zijn.

Planologisch kader

Het regeringsbeleid ten aanzien van de Oosterschelde